

ANDRZEJ GRZYWACZ

Rola i dokonania Polskiej Akademii Nauk w rozwoju nauk leśnych

The role and achievements of the Polish Academy of Sciences
in the development of forest sciences

ABSTRACT

The role, objectives and achievements of the Polish Academy of Sciences in the development of forest services over the past semi-century has been presented. The activity of the Committee on Forest Sciences, the Committee of Wood Technology, as well as of forest and associated scientific institutions has been outlined. The Polish and foreign members of the Academy have been listed and its extensive publishing, organisational and popularising activity has been depicted.

KEY WORDS

Polish Academy of Sciences, forest sciences, Committee of Forest Sciences, Committee of Wood Technology

Wstęp

Polską Akademię Nauk (PAN) powołano na podstawie Ustawy z dnia 30 października 1951 r., następnie prawną podstawą działalności była Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. (wielokrotnie nowelizowana). Obecnie całokształt spraw reguluje Ustawa o PAN z 25 kwietnia 1997 r., która stanowi, że Akademia jest państwową instytucją naukową, działającą przez wyłonioną w drodze wyborów korporację uczonych oraz placówki naukowe. Akademia ma służyć rozwojowi nauki, jej promocji, integracji i upowszechnianiu oraz przyczynić się do rozwoju edukacji i wzbogacania kultury narodowej.

Do zadań PAN należy szczególnie: „prowadzenie badań naukowych; przedstawianie opinii i programów dotyczących spraw nauki oraz wykorzystywania wyników badań w praktyce; rozwijanie międzynarodowej współpracy naukowej przez uczestnictwo w międzynarodowych organizacjach naukowych i współdziałanie z zagranicznymi instytucjami naukowymi; zawieranie z międzynarodowymi organizacjami i instytucjami umów o współpracy naukowej; kształcenie na różnych poziomach nauczania; współdziałanie ze szkołami wyższymi i innymi instytucjami naukowymi oraz z towarzystwami naukowymi; opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących nauki, jej zastosowań i kształcenia” [Ustawa o PAN 1997].

Zadania PAN wykonywane są przez jej organy (Zgromadzenie Ogólne Akademii, Prezydium i prezesów), struktury korporacyjne (członkowie, Wydziały, Oddziały terenowe, Komitety naukowe) oraz tworzone przez PAN placówki naukowe (instytuty, zakłady, centra badawcze, specjalistyczne laboratoria) i inne jednostki organizacyjne (rolnicze i leśne zakłady doświadczalne, domy pracy twórczej, jednostki gospodarcze i pomocnicze, zagraniczne Stacje Naukowe – w Paryżu, Rzymie, Wiedniu, Berlinie, Moskwie i przedstawicielstwo naukowe w Brukseli).

ANDRZEJ GRZYWACZ

Wydział Nauk Rolniczych, Leśnych
i Weterynaryjnych PAN
Warszawa
wydzial5@pan.pl

W latach 1952-1956 nauki rolnicze i leśne były reprezentowane w Polskiej Akademii Nauk jedynie przez Komitet Nauk Rolniczych w Wydziale Nauk Biologicznych. Komitet ten posiadał uprawnienia Wydziału i składał się z 10 Komisji, stanowiących załóżek przyszłych komitetów naukowych. Samodzielny Wydział V, Nauk Rolniczych i Leśnych powołano na początku 1957 r., a od 1997 r. nosi nazwę Wydziału Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych. Historia, działalność i osiągnięcia tego Wydziału zostały szczegółowo przedstawione przez zespół autorów w numerze 6 z 2002 r. „Postępów Nauk Rolniczych”, zeszyte specjalnym wydaniem z okazji półwiecza istnienia Polskiej Akademii Nauk.

Polska Akademia Nauk składa się z trzech głównych struktur – korporacji uczonych, komitetów naukowych oraz sieci instytutów i placówek naukowych. Aktualnie członkami PAN jest nieco ponad 300 uczonych, reprezentujących bardzo liczne dziedziny, dyscypliny i specjalizacje naukowe, pracujących w trzech pionach nauki – szkołach wyższych, placówkach Akademii oraz instytutach resortowych (jednostkach badawczo-rozwojowych), skupionych w 7 Wydziałach: I – Nauk Społecznych, II – Nauk Biologicznych, III – Nauk Matematycznych, Fizycznych i Chemicznych, IV – Nauk Technicznych, V – Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych, VI – Nauk Medycznych, VII – Nauk o Ziemi i Nauk Górniczych. Członkowie pracujący lub mieszkający poza największym ośrodkiem naukowym jakim jest Warszawa, działają w 7 terenowych Oddziałach PAN, w: Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu i Wrocławiu.

Innym pionem korporacyjnym są komitety naukowe, skupiające wybranych, samodzielnych pracowników naukowych, spośród najwybitniejszych przedstawicieli danej dyscypliny, tworząc swoisty samorząd naukowy. Aktualnie funkcjonują 94 komitety naukowe, związane z poszczególnymi Wydziałami oraz 14 komitetów problemowych działających przy Prezydium PAN (o charakterze interdyscyplinarnym i ogólnym). Istnieją jeszcze tzw. komitety narodowe [Komitety PAN – Informator 2004].

Polska Akademia Nauk jest organem założycielskim i nadzoruje sieć 78 placówek naukowych z wielu dziedzin, zatrudniających 8,4 tys. osób, w tym 4 tys. pracowników naukowych, z czego 778 profesorów, 595 docentów, 1766 adiunktów i 792 asystentów [PAN – Sprawozdanie 2003].

Członkowie Polskiej Akademii Nauk

Część korporacyjna PAN obejmuje członków krajowych (rzeczywistych i korespondentów) oraz członków zagranicznych, reprezentujących wszystkie dziedziny nauki, skupionych w 7 wydziałach. Są oni wybierani spośród najwybitniejszych pracowników naukowych, a członkostwo Akademii traktowane jest jako szczególne wyróżnienie. W Wydziale V PAN liczba członków wahała się w granicach 31-36 osób, aktualnie (na początku 2005 r.) jest 36 członków, w tym 21 rzeczywistych i 15 korespondentów. Do tej pory 91 naukowców było i jest członkami Akademii, reprezentującymi nauki rolnicze, leśne i weterynaryjne. Obecnie seniorami w Wydziale są profesorowie: Witold Niewiadomski, Szczepan A. Pieniążek i Tadeusz Nowacki.

Do tej pory spośród naukowców reprezentujących dziedzinę nauk leśnych (leśnictwo i drzewnictwo), członkami PAN było lub jest 11 osób:

- Jerzy Grochowski (1899-1980), SGGW Warszawa, dendrometria, czł. PAN od 1954;
- Marian Nunberg (1896-1986), SGGW Warszawa, entomologia leśna, czł. PAN od 1958;
- Leon Mroczkiewicz (1900-1971), AR Poznań, hodowla lasu, czł. PAN od 1967;
- Karol Mařka (1915-2003), AR Poznań, fitopatologia leśna, czł. PAN od 1969;

58 Andrzej Grzywacz

- Wiesław Grochowski (1911-1994), IBL Warszawa, uboczne użytkowanie lasu, czł. PAN od 1971;
- Stanisław Prosiński (1919-1975), AR Poznań, chemiczna technologia drewna, czł. PAN od 1971;
- Ryszard Babicki, ITD Poznań, chemiczna technologia drewna, czł. PAN od 1983;
- Eugeniusz Bernadzki, SGGW Warszawa, hodowla lasu, czł. PAN od 1983;
- Andrzej Szujecki, SGGW Warszawa, entomologia i ekologia lasu, czł. PAN od 1989;
- Jerzy Ważny, SGGW Warszawa, ochrona i konserwacja drewna i budowli, czł. PAN od 1991;
- Andrzej Grzywacz, SGGW Warszawa, fitopatologia i mikologia leśna, czł. PAN od 1998.

Aktualnie członkami PAN jest trzech leśników i dwóch drzewiarzy, z czego tylko jedna osoba czynna zawodowo, nie będąca na emeryturze [Członkowie PAN – Informator 2003]. Na jesieni 2004 r. odbyły się kolejne wybory członków rzeczywistych i korespondentów PAN, zgłoszono przez placówki naukowe lub członków PAN cztery kandydatury spośród profesorów leśnictwa i dwie spośród profesorów drzewnictwa.

Członkami zagranicznymi PAN wybierani są najwybitniejsi przedstawiciele nauki z całego świata, utrzymujący bliską współpracę z polskimi placówkami naukowymi, realizujący wspólne tematy badawcze i publikacje. Do tej pory 41 uczonych zagranicznych, specjalizujących się w badaniach rolniczych, leśnych i weterynaryjnych zostało członkami PAN, w tym laureaci nagrody Nobla. Obecnie jest ich 22. Zagranicznymi członkami PAN reprezentującymi nauki leśne byli do tej pory wybrani: Hans Leibundgut (1909-1994), hodowla lasu, Szwajcaria, Politechnika w Zurichu, czł. PAN od 1977 oraz Walter Liese, biologia lasu, Niemcy, Uniwersytet w Hamburgu, czł. PAN od 1994 r. Wybory członków zagranicznych PAN odbędą się na wiosnę 2005 r. Należy mieć nadzieję, że spośród wybitnych leśników o europejskiej lub światowej renomie, zostanie wybrany do grona nowych członków Polskiej Akademii Nauk profesor nauk leśnych.

Pracami Wydziału Nauk Rolniczych i Leśnych PAN kierowali w latach 1957-1997 sekretarze: Mieczysław Czaja, Anatol Listowski, Szczepan Pieniążek, Bohdan Dobrzański, Zbigniew Gertych, Janusz Haman, Antoni Rutkowski i Saturnin Zawadzki, a od 1997 r. przewodniczący: Saturnin Zawadzki, Marian Truszczyński i Andrzej Grzywacz – pierwszy leśnik w dotychczasowej historii Akademii, kierujący pracami jednego z jej Wydziałów.

Pośród przedstawicieli nauk leśnych w kierownictwie Akademii byli: członkami Prezydium PAN – Marian Numberg (1963-1965) i Andrzej Grzywacz od 2003 r.; zastępcami przewodniczącego (sekretarza) Wydziału – Franciszek Krzysik (1957-1959), Eugeniusz Bernadzki (1984-1986), Andrzej Szujecki (1984-1986), Andrzej Grzywacz (1999-2003); przewodniczącym Wydziału – Andrzej Grzywacz od 2003 r.

Do zadań Wydziałów PAN należy: „zajmowanie stanowiska w sprawach stanu i rozwoju dyscyplin naukowych wchodzących w zakres działania Wydziału; wnioskowanie w sprawach tworzenia i likwidacji komitetów naukowych; organizowanie wyborów do komitetów naukowych, zapewnianie im obsługi organizacyjnej, finansowanie oraz sprawowanie nadzoru nad ich działalnością; dokonywanie oceny podległych placówek naukowych; wypowiedanie się w sprawach przekształcenia, likwidacji lub struktury organizacyjnej i kierunków działania placówek (instytutów, zakładów, centrów badawczych); wybieranie kandydatów na członków Akademii; przyznawanie nagród i wyróżnień za prace naukowe; współdziałanie z komitetami naukowymi i specjalistycznymi towarzystwami naukowymi w kształtowaniu polityki naukowej; udział w kształtowaniu polityki wydawniczej placówek i komitetów naukowych; wykonywanie innych zadań przewidzianych w obowiązujących przepisach” [Ustawa o PAN 1997].

Polska Akademia Nauk jako jedno z ważniejszych zadań uznaje ocenianie oraz nagradzanie za wyniki badań naukowych. Za szczególnie wysokie wyróżnienie uważa się Medal Polskiej Akademii Nauk im. Mikołaja Kopernika, nadawany wybitnym badaczom i osobom, szczególnie zasłużonym dla rozwoju nauki. Najwyższym wyróżnieniem Wydziału V PAN jest Medal im. Michała Oczapowskiego, nadawany osobom i instytucjom, które w istotnym stopniu przyczyniły się do rozwoju nauki w dziedzinie rolnictwa, leśnictwa i weterynarii w Polsce. Corocznie Wydział ocenia najlepsze książki, monografie i publikacje naukowe zrealizowane w uczelniach oraz instytutach resortowych i instytutach PAN, a następnie nagradza je. Nagrody naukowe Wydziału (dyplom i nagroda pieniężna) mają wysoką rangę w środowisku. Do tej pory wyróżnienie takie otrzymało 187 prac (zespołowych i indywidualnych), w tym 35 monografii i książek.

Wydział V PAN przez cały okres swojego istnienia poświęcał wiele uwagi działalności wydawniczej, starając się o jak najwyższy poziom wydawnictw ciągłych (oryginalne prace naukowe), wydawnictw problemowych (materiały z konferencji i sympozjów), czasopism periodycznych (wyniki badań), wydawnictw przeglądowych i monograficznych (stan aktualny i postępy badań rolniczych, leśnych i weterynaryjnych). Obecnie wydawane są aż 23 tytuły czasopism naukowych. W uproszczony sposób można powiedzieć, że wśród nich 2 czasopisma są wydziałowe, 8 placówkowych i 13 komitetowych. Wydział bezpośrednio wydaje „Postępy Nauk Rolniczych” oraz „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych”. Instytuty podległe Wydziałowi V PAN wydają: „Acta Agrophysica”, „Acta Physiologiae Plantarum”, „Animal Science Papers and Reports”, „International Agrophysics”, „Journal of Animal and Feed Sciences”, „Journal of Applied Genetics”, „Prace i Materiały Zootechniczne”, „Polish Journal of Food and Nutrition Sciences”. Komitety samodzielnie lub wspólnie z instytutami lub towarzystwami naukowymi wydają: „Annual Review of Agricultural Engineering”, „Folia Forestalia Polonica – Leśnictwo”, „Folia Forestalia Polonica – Drzewnictwo”, „Inżynieria rolnicza”, „Journal of Plant Protection Research”, „Journal of Water and Land Development”, „Polish Journal of Soil Science”, „Polish Journal of Veterinary Sciences”, „Problemy Inżynierii Rolniczej”, „Roczniki Nauk Rolniczych – Produkcja Roślinna”, „Roczniki Nauk Rolniczych – Ekonomika Rolnictwa”, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, „Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich”. Większość czasopism Wydziału V PAN posiada wysoką ocenę Komitetu Badań Naukowych i renomę w krajowym oraz zagranicznym środowisku naukowym (w tym wpisane na tzw. listę filadelfijską). Wydawanie czasopism pochłania znaczne środki finansowe i wiele trudu organizacyjnego. Najczęściej autorzy artykułów, recenzenci, redaktorzy wykonują pracę społecznie, bezpłatnie lub za symboliczną opłatą, a mimo to istnieją znaczne kłopoty z pokryciem kosztów wydawania czasopism. W takiej sytuacji należy wyrazić ogromny szacunek, podziękowanie wszystkim pracownikom oraz członkom Akademii i jej komitetom, biorącym udział w całym cyklu wydawniczym, pracującym dla dobra swoich dyscyplin, rozwoju nauki oraz dla dobra polskiego rolnictwa, leśnictwa i weterynarii.

Komitety naukowe Wydziału V PAN

W ramach Wydziału V PAN działa 16 komitetów naukowych, będących samodzielnymi reprezentantami dyscypliny lub pokrewnych dyscyplin naukowych, służących integracji całego środowiska naukowego kraju. Większość komitetów powołano w drugiej połowie lat pięćdziesiątych XX w., a od ponad 20 lat sieć komitetów Wydziału V PAN jest stabilna, nie ulega zmianom. Są to: Komitet Ekonomiki Rolnictwa, K. Gleboznawstwa i Chemii Rolnej, K. Nauk Leśnych, K. Nauk Weterynaryjnych, K. Nauk o Żywności, K. Nauk Zootechnicznych, K. Zagospodarowania Ziemi Górskich,

K. Fizjologii, Genetyki i Hodowli Roślin, K. Uprawy Roślin, K. Melioracji i Inżynierii Środowiska Rolniczego, K. Techniki Rolniczej, K. Ochrony Roślin, K. Technologii Drewna, K. Nauk Ogrodniczych, K. Agrofizyki, K. Biologii Rozrodu Zwierząt – wymienione w kolejności powołania, z podaniem aktualnej nazwy.

Do zadań komitetów należy organizowanie dyskusji i konferencji naukowych w celu rozwiązywania najistotniejszych problemów danej dyscypliny naukowej, współdziałanie w upowszechnianiu wyników badań oraz we wprowadzeniu ich do praktyki gospodarczej i społecznej, współpraca z zagranicznymi organizacjami i ośrodkami naukowymi, dokonywanie ocen stanu i potrzeb reprezentowanej dyscypliny oraz instytucji i placówek naukowych, przygotowywanie ekspertyz i opracowań naukowych. Do zadań komitetów należy ponadto: współpraca ze specjalistycznymi towarzystwami naukowymi, przedstawianie sprawozdań Wydziałowi z działalności oraz 13 innych, szczegółowych zadań, wymienionych w uchwale Zgromadzenia Ogólnego PAN z 1997 r. i w „Ramowym regulaminie komitetu naukowego PAN”, które sumarycznie można by określić jako „podejmowanie wszelkich działań, służących rozwojowi dyscypliny naukowej oraz wykorzystywanie jej osiągnięć dla dobra kraju”.

W skład komitetów wchodzi z wyboru wybitni reprezentanci danej dyscypliny, spośród osób mających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego, a także specjaliści-praktycy z zakresu życia społeczno-gospodarczego oraz młodzi pracownicy nauki. W latach 1952-1998 kadencje komitetów były trzyletnie, od 1999 kadencje są czteroletnie. Obecnie 18 kadencja obejmuje lata 2003-2006. Łączna liczba członków 16 komitetów Wydziału wynosi 458 osób, wybranych spośród 2024 tzw. samodzielnych pracowników naukowych reprezentujących nauki rolnicze, leśne i weterynaryjne, zatrudnionych w uczelniach wyższych, placówkach PAN i instytucjach resortowych, z całego kraju.

Ważnym kierunkiem działalności komitetów była i jest organizacja krajowych i międzynarodowych konferencji i sympozjów, mających na celu upowszechnianie wyników badań i wiedzy. Komitety do tej pory zorganizowały około 490 konferencji obejmujących problematykę nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych, na których wygłoszono łącznie kilka tysięcy referatów, komunikatów, a uczestniczyło w nich kilkanaście tysięcy pracowników nauki i praktyki. Część konferencji jest organizowana przez komitety cyklicznie, corocznie, co 2, 3 lub kilka lat, np. Sympozja Ochrony Drewna (odbywają się co 2 lata; we wrześniu 2004 r. w Rogowie, na terenie Leśnego Zakładu Doświadczalnego SGGW obradowało XXII Sympozjum).

Komitety są organizatorami szkół naukowych przeznaczonych głównie dla młodych pracowników nauki. Niektóre istnieją od lat, a odbywają się latem lub zimą, np. „Metodologia badań naukowych”, „Postęp naukowo-techniczny i organizacyjny w rolnictwie”, „Fizyka z elementami agrofizyki”, „Regulacja procesu rozrodu w organizmie samicy”, „Szkola skrobiowa” i inne. W latach 1954-1989 jednym z podstawowych zadań było prowadzenie badań naukowych, które komitety dofinansowywały, przez zespoły naukowe z uczelni, instytutów PAN lub jednostek badawczo-rozwojowych. Całkowicie finansowano również badania pilotażowe, wyprzedzające, z zakresu nowych obszarów nauk rolniczych i leśnych, o krótkich, 1-2-letnich, cyklach realizacji. Po utworzeniu Komitetu Badań Naukowych oraz wprowadzeniu systemów grantów, zanikła ta forma aktywności komitetów.

Komitety Wydziału V PAN w całym okresie dotychczasowej działalności wykonały ponad 200 ekspertyz i większych opracowań, niektóre z nich uzyskiwały rangę opracowań Wydziału lub całej Akademii Nauk i były przekazywane na potrzeby najwyższych władz państwa. Przykładowo można podać ekspertyzę wykonaną w 2002 r. pod kierunkiem J. Wilkina i F. Tomczaka na potrzeby Kancelarii Prezydenta RP pt. „Rolnictwo polskie w procesie integracji europejskiej oraz możliwości rozwojowe, bariery i strategie adaptacji”.

Jednym z ustawowych zadań komitetów jest dokonywanie ocen stanu potrzeb reprezentowanej dyscypliny naukowej oraz instytutów i placówek naukowych (niezależnie od ich resortowej przynależności). Komitety już wielokrotnie dokonywały takich ocen, wskazując na osiągnięcia, ale również na zagrożenia, na możliwości powstania luki pokoleniowej i niedobory kadrowe wśród pracowników reprezentujących określone dyscypliny, zaniedbania oraz najpilniejsze potrzeby i niezbędne środki finansowe i rzeczowe (aparatura naukowa, sprzęt pomiarowy, odczynniki itp.) zapewniające rozwój danej dziedziny nauki. Aktualnie komitety kontynuują prace nad przygotowaniem dużego opracowania, z bardzo licznym zespołem autorów pt. „Ocena dokonań w dyscyplinach naukowych za lata 1994-2003 z zakresu nauk rolniczych, leśnych, weterynaryjnych i nauk o żywności oraz wytyczenie głównych obszarów i kierunków badań dla rozwoju nauki oraz polskiego rolnictwa, leśnictwa, weterynarii i przemysłu spożywczego”. Bardzo liczymy na inspirującą rolę też i stwierdzeń, jakie znajdą się w tym opracowaniu, szczególnie w stosunku do młodych pracowników nauki i doktorantów, rozpoczynających swoją pracę, szukających przyszłej specjalizacji, która byłaby w ścisłej łączności z najnowszą wiedzą światową, a także użyteczna dla polskiego rolnictwa, leśnictwa, drzewnictwa, weterynarii i przemysłu spożywczego.

Komitety opiniowały listy rankingowe czasopism przedstawiane przez Zespół Nauk Rolniczych i Leśnych KBN, a obecnie przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji i plany studiów na uczelniach rolniczych. Wypowiadają się na temat modernizacji i unowocześnienia procesu kształcenia kadr dla potrzeb rolnictwa, leśnictwa i weterynarii; opiniują kandydatów na członków korespondentów PAN; kandydatów do nagród naukowych Wydziału. Komitety w bardzo różnych formach i zakresie współpracują ze specjalistycznymi i regionalnymi towarzystwami naukowymi, a przewodniczący (prezesi) towarzystw są automatycznie członkami odpowiednich komitetów PAN. Sześć spośród komitetów Wydziału V PAN pełni rolę tzw. komitetów narodowych, powoływanych w celu rozwoju współpracy z Międzynarodową Radą Unii Towarzystw Naukowych oraz innymi wyspecjalizowanymi międzynarodowymi organizacjami naukowymi [Grzywacz 2002a].

Komitet Nauk Leśnych

W latach 1952-1956 nauki rolnicze i leśne były reprezentowane w PAN jedynie przez Komitet Nauk Rolniczych w Wydziale Nauk Biologicznych. Komitet ten posiadał uprawnienia Wydziału i składał się z 10 komisji, stanowiących załóżki przyszłych komitetów naukowych. Komitet Nauk Leśnych PAN (KNL) został powołany w 1956 r.

Przewodniczącymi Komitetu Nauk Leśnych w kolejności byli: Jerzy Grochowski (1956-1957), Leon Mroczkiewicz (1957-1959), Marian Nunberg (1960-1965), Wiesław Grochowski (1966-1974), Zygmunt Obmiński (1975-1976), Wiesław Grochowski (1976-1980), Eugeniusz Bernadzki (1981-1983), Wiesław Grochowski (1984-1986), Eugeniusz Bernadzki (1990-1995), Andrzej Grzywacz (1996-1998) i Piotr Paschalis-Jakubowicz od 1999. Sekretarzami naukowymi byli: Bolesław Szymkiewicz (1957-1959), Witold Koehler (1960-1962), Tadeusz Trampler (1963-1971), Eugeniusz Bernadzki (1972-1973), Andrzej Grzywacz (1981-1986), Piotr Paschalis-Jakubowicz (1987-1989), Tytus Karlikowski (1990-1995), Zbigniew Sierota od 1996. W dowód uznania za pracę na rzecz PAN, Komitet Nauk Leśnych powołał na honorowych przewodniczących: Wiesława Grochowskiego (1987-1994) i Karola Mańkę (1996-2003), a za wyjątkowo aktywną pracę w KNL, nadano godność honorowego członka 11 osobom: Edwardowi Chodzickiemu, Jerzemu Fabijanowskiemu, Eugeniuszowi Ilmurzyńskiemu, Tytusowi Karlikowskiemu, Lucjanowi Królikowskiemu, Zbigniewowi Prusinkiewiczowi, Bolesławowi Szymkiewiczowi, Tadeuszowi Tramplerowi, Stanisławowi Tyszkiewiczowi, Tadeuszowi

Włoczewskiemu, Kazimierzowi Zaremba-Czereyskiemu. Aktualnie w Komitecie Nauk Leśnych jest trzech członków honorowych [Grzywacz 2002].

Do zadań KNL należy analiza stanu wiedzy z zakresu nauk leśnych, identyfikacja i tworząca stymulacja nowych obszarów i kierunków badań, rozszerzanie i pogłębianie wiedzy o lesie, opracowanie zasad i wskazywanie praktyce leśnej metod i środków kształtowania wielostronnych funkcji lasu i ich rozwój. Komitet opracował wiele ekspertyz i opinii o perspektywicznych planach rozwoju nauk leśnych, o stanie kadr z zakresu nauk leśnych, programach rozwoju leśnictwa. Jednym z podstawowych zadań KNL do roku 1990 było współfinansowanie badań naukowych, do czasu powstania KBN, który przejął tę rolę od komitetów naukowych PAN. Przygotowano szczegółowe materiały z zakresu nauk leśnych na II i III Kongres Nauki Polskiej oraz uwagi do projektów uchwał na VI Kongres Techników Polskich. KNL opiniował plany i programy studiów leśnych, projekty ustaw i rozporządzeń, oceniał perspektywy zawodowe absolwentów leśnictwa. Przygotował stanowiska w sprawie Puszczy Białowieskiej, projektów prywatyzacji i repywatyzacji lasów państwowych, zarządzenia w sprawach gospodarki wodnej, łowiectwa, ochrony przyrody. KNL w okresie blisko półwiecza swojej działalności organizował lub współorganizował liczne sympozja i konferencje naukowe, zebrania referatowe i dyskusyjne. KNL pełni funkcję Komitetu Narodowego ds. Współpracy z Międzynarodową Unią Leśnych Organizacji Badawczych (IUFRO). Członkowie KNL byli delegowani przez PAN na wszystkie Kongresy IUFRO i Światowe Kongresy Leśne. KNL jest wydawcą „Folia Forestalia Polonica” – ser. A. Leśnictwo, a obecnie współwydaje „Folię” z Instytutem Badawczym Leśnictwa. Do tej pory ukazało się 45 tomów, które w latach 1958-1988 redagował wraz z zespołem Wiesław Grochowski, a od 1989 r. funkcję redaktora naczelnego pełni Ryszard Dzieciółowski. Od wielu lat rocznik ten wydawany jest wyłącznie w języku angielskim. KNL był wydawcą kilku książek, kilkunastu „Zeszytów Problemowych Postępów Nauk Rolniczych”, w których zamieszczano materiały z odbytych konferencji naukowych. Osiągnięciami w upowszechnianiu badań i wiedzy leśnej były organizacje sesji problemowych, między innymi o ochronie lasu, ekonomice leśnictwa, cięciach pielęgnacyjnych, zgorzeli siewek, osutce sosny, więźbie sadzenia, chorobach korzeni drzew leśnych, strukturze i funkcjach zbiorowisk grzybów leśnych, spoczynku drzew, genetyce populacyjnej sosny, ocenie społecznych funkcji lasu i innych problemach współczesnego leśnictwa [Paschalis 2002].

Komitet Technologii drewna PAN

W latach 1957-1961 działała przy Komitecie Nauk Leśnych PAN Komisja Drzewnictwa, która w 1961 została przekształcona i w jej miejsce powołano Komitet Technologii Drewna PAN (KTD), działający na jej bazie, doświadczeniach i dokonaniach.

Przewodniczącymi Komitetu Technologii Drewna PAN w kolejności byli: Zbigniew Muszyński (1961-1965), Tadeusz Molenda (1966-1971), Stanisław Prosiński (1972-1975), Zbigniew Muszyński (1975-1977), Ryszard Babicki (1978-1995), Jerzy Ważny od 1996. Sekretarzami naukowymi byli: Sławomir Walther (1960-1980) i Włodzimierz Oniśko od 1981. W dowód uznania za pracę na rzecz PAN, Komitet Technologii Drewna powołał w 1997 r. na honorowego przewodniczącego Ryszarda Babickiego, a za wyjątkową aktywną pracę i działalność w KTD nadano godność honorowego członka dziewięciu osobom: Franciszkowi Krzysikowi, Zbigniewowi Muszyńskiemu, Tadeuszowi Orliczowi, Mieczysławowi Pachelskiemu, Tadeuszowi Perkitnemu, Janowi Raczkowskemu, Włodzimierzowi Surewiczowi, Edwardowi Szwarcsztajnowi, Sławomirowi Waltherowi. Aktualnie Komitet posiada jednego członka honorowego [Grzywacz 2002].

W okresie 1957-1990 jednym z podstawowych zadań KTD było prowadzenie badań naukowych. Po utworzeniu Komitetu Badań Naukowych oraz wprowadzeniu systemu grantów, zanikła ta forma aktywności komitetu. KTD przygotował szczegółowe materiały dotyczące stanu i perspektyw rozwojowych nauk drzewnych na II i III Kongres Nauki Polskiej. Opracował liczne raporty o stanie badań z zakresu drzewnictwa i perspektywach rozwojowych. Organizował liczne konferencje naukowe, między innymi odbywające się co dwa lata, od 1995 r. „Modyfikacja drewna”, organizowane również co dwa lata od 1962 roku sympozjum „Ochrona drewna”, coroczne konferencje „Badania dla meblarstwa”. Wcześniej był współorganizatorem konferencji krajów RWPG „Podstawowe badania drewna w aspekcie jego kompleksowego wykorzystania”. KTD wydaje „Folia Forestalia Polonica, ser. B, Drzewnictwo”, w którym ukazują się oryginalne prace naukowe, publikowane głównie po angielsku [Ważny 2002].

Placówki naukowe

Polska Akademia Nauk jest organem założycielskim i nadzoruje 78 placówek naukowych z wielu dziedzin. W ramach Wydziału V PAN funkcjonuje obecnie 9 placówek, są to: Instytut Agrofizyki im. B. Dobrzańskiego w Lublinie, Instytut Fizjologii Roślin im. F. Górskiego w Krakowie, Instytut Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. J. Kielanowskiego w Jabłonie, Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt w Jastrzębcu, Instytut Genetyki Roślin w Poznaniu, Instytut Rozrodu Zwierząt i Badań Żywności w Olsztynie, Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego w Poznaniu, Ogród Botaniczny – Centrum Zachowania Różnorodności Biologicznej w Powsinie koło Warszawy, Stacja Badawcza Rolnictwa Ekologicznego i Hodowli Zachowawczej Zwierząt w Popielnie. Placówki te zatrudniają prawie 900 osób, w tym 320 na etatach naukowych (60 profesorów, 45 docentów, 130 adiunktów i 85 asystentów). Nie sposób w ramach tego artykułu przedstawić choćby w zarysie głównych osiągnięć naukowych instytutów Wydziału V PAN. Publikowane są one w corocznych sprawozdaniach Akademii oraz w czasopismach naukowych [Truszczyński 2002].

W czasie gdy tworzono około 50 lat temu pierwsze instytuty PAN, uważano, że głównym celem uczelni – powinno być przygotowywanie kadr z wyższym wykształceniem dla potrzeb państwa; instytutów resortowych, a także prowadzenie badań stosowanych i wdrażanie wyników badań do praktyki. Badania podstawowe i teoretyczne – powinny być prowadzone w instytutach PAN. Dlatego celem tworzenia placówek Akademii była chęć przygotowania bazy do prowadzenia badań podstawowych, decydujących o postępie naukowym w kraju i na świecie. Podział na trzy pioniry nauki utrzymał się do tej pory, chociaż ze względu na szybki i różnorodny rozwój nauki, jaki dokonuje się obecnie, „czystość” takiego podziału już nie istnieje.

Dokonania naukowe instytutów Wydziału są oceniane wysoko, 7 z nich (na 9 istniejących) ma I kategorię (najwyższą) według rankingu KBN, natomiast 5 z nich zostało uznane przez Komisję Naukową Unii Europejskiej za „Centrum doskonałości”. W przyszłości Wydział chciałby podjąć starania o zwiększenie liczby pracowników naukowych w istniejących instytutach oraz utworzenie nowych placówek, obejmujących najnowsze dziedziny nauki, które mogłyby służyć rozwojowi szeroko rozumianego rolnictwa i obszarów wiejskich, w tym leśnictwa.

Badania na rzecz nauk leśnych, czy też wspólne badania z leśnymi placówkami naukowymi prowadzą również inne instytuty Polskiej Akademii Nauk. Należą do nich głównie: Instytut Historii Nauki w Warszawie (Wydział I PAN), Centrum Badań Ekologicznych w Łodzi, Zakład Ornitologii w Gdańsku, Instytut Dendrologii w Kórniku, Instytut Ochrony Przyrody w Krakowie, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt w Krakowie, Zakład Badania Ssaków w Białowieży, Muzeum i Instytut Zoologii w Warszawie, Instytut Parazytologii im. Witolda

Stefańskiego w Warszawie, Instytut Botaniki im. Władysława Szafera w Krakowie (Wydział II PAN), Instytut Chemii Organicznej (Wydział III PAN), Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska w Zabrze, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego w Warszawie (Wydział VII PAN).

Zakład Badań Leśnych PAN

W latach 1956-1963 funkcjonował w Krakowie Zakład Badań Leśnych PAN (ZBL). Celem powołania tej placówki było stworzenie miejsca pracy dla naukowców po zlikwidowaniu Wydziału Leśnego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz utworzenie ośrodka koordynacji i organizacji badań naukowych związanych z górkimi ekosystemami leśnymi. Była to pierwsza próba stworzenia placówki nauk leśnych w ramach Polskiej Akademii Nauk [Krasicki 1979].

W 1951 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego wstrzymało zapisy na Wydział Leśny UJ. W 1953 r. Wydział Leśny (nauczyciele akademicy i starsze lata studiów) został przeniesiony do utworzonej wówczas Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie, by w ciągu roku ulec całkowitej likwidacji, mimo starań grona profesorów o utrzymanie nauczania leśnictwa na poziomie wyższym w Krakowie, na potrzeby kształcenia kadr o specjalizacji – gospodarowanie w lasach górskich. Znaczącą rolę w powołaniu Zakładu Badań Leśnych PAN odegrało Polskie Towarzystwo Leśne (PTL). Walny Zjazd Delegatów PTL w Katowicach (wówczas Stalinogród) w maju 1954 r. protestował przeciwko rozwiązaniu Wydziału Leśnego w Krakowie. Zorganizowano w sierpniu 1954 r. w Żywcu konferencję PTL na temat gospodarki wodnej w górach, gdzie postulowano pilnie powołanie placówki naukowej PAN, zajmującej się zagadnieniami lasów górskich [Grzywacz, Łukaszewicz 2004; Krasicki 1979].

Zakład Badań Leśnych PAN został utworzony w 1956 r., a jego kierownictwo powierzono prof. Tadeuszowi Gieruszyńskiemu. ZBL w 1958 r. miał 8 następujących pracowni: Ekologii Lasu (S. Myczkowski), Przyrodniczych Podstaw Hodowli Lasu (E. Chodzicki), Szczegółowej Hodowli Lasu (J. Fabijanowski), Dendrometrii (T. Gieruszyński), Ochrony Lasu (M. Nunberg), Gospodarki Wodnej w Leśnictwie (T. Klus), Badania Fizycznych i Mechanicznych Właściwości Drewna (F. Krzysik), Dokumentacji Naukowej w Leśnictwie (L. Roszkowski). Działalność i dokonania ZBL PAN szczegółowo opisał Krasicki [1979]. Planowano utworzenie dalszych Pracowni: Urządzania Lasu, Genetyki i Selekcji Drzew Leśnych, Gleboznawstwa, Bioklimatologii Leśnej, Badania Struktury Drewna. Niestety, likwidacja Zakładu w 1963 r. uniemożliwiła realizację tych planów.

Polskie Towarzystwo Leśne przez cały okres funkcjonowania ZBL nie ustawało w zabiegach u władz o utworzenie Wydziału Leśnego kształcącego leśników dla południowego rejonu kraju. W 1963 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego powzięło decyzję o ponownym utworzeniu Wydziału Leśnego w Wyższej Szkole Rolniczej (obecnie Akademii Rolniczej) w Krakowie. W związku z tym Prezydium PAN w 1963 r. przekształciło Zakład Badań Leśnych w Zakład Gospodarki Górskiej PAN, który przejął sprzęt, aparaturę i urządzenia oraz księgozbiór z pracowni leśnictwa i drzewnictwa. Część kadr naukowych ZBL rozpoczęła pracę na ponownie otwartym Wydziale Leśnym, część kontynuowała pracę w Zakładzie Ochrony Przyrody PAN i innych placówkach naukowych w Krakowie. Z całą pewnością należy stwierdzić, że istnienie ZBL PAN złagodziło skutki przerwy w funkcjonowaniu Wydziału Leśnego w Krakowie oraz istotnie wzbogaciło wiedzę naukową leśnictwa i drzewnictwa [Krasicki 1979].

Drugą próbą powołania leśnej placówki badawczej w ramach struktur PAN był fakt włączenia w 1981 r. do Zakładu Biologii Rolniczej PAN (powstałego w 1975 r. z Zakładu Agrocenologii Instytutu Ekologii mieszczącego się w Turwi oraz Poznańskiego Oddziału

Instytutu Zoologii PAN), Zakładu Podstawowych Problemów Leśnictwa i Drzewnictwa PAN (który rozpoczął pierwotnie działalność przy Instytucie Genetyki Roślin PAN w Poznaniu). Placówka ta od 1989 r. nosi nazwę Zakładu Badań Środowiska Rolniczego i Leśnictwa PAN w Poznaniu. Mimo planów i chęci władz Akademii, głównie z powodu braków lokalowych i środków finansowych nie doszło do takiego rozwoju tej placówki, aby nauki leśne były reprezentowane tam w sposób zadowalający. Dlatego nauki leśne (leśnictwo i drzewnictwo) nie są obecnie samodzielnie reprezentowane w ramach sieci placówek naukowych PAN. Można uznać, że reprezentacja ta jest tylko częściowa, w Zakładzie Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego oraz Instytucie Dendrologii. Długoletnim dyrektorem tego Zakładu był Lech Ryszowski, a od 2004 r. jest nim Andrzej Kędziora. Należy mieć nadzieję, że dojdzie kiedyś do trzeciej próby utworzenia leśnej placówki naukowej w ramach PAN, gdyż jest duże zapotrzebowanie na badania podstawowe i wyprzedzające na rzecz rozwoju leśnictwa i drzewnictwa.

Podsumowanie

Zadania Polskiej Akademii Nauk na rzecz nauk leśnych polegały i polegają na wypełnianiu ustawowych działań, czyli na jak najlepszej pracy i działalności wszystkich jej struktur: komitetów (Komitet Nauk Leśnych, Komitet Technologii Drzewnictwa) instytutów (Instytut Dendrologii, Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego oraz inne placówki naukowe współuczestniczące w rozwoju nauk leśnych) i korporacji (członkowie rzeczywiści, korespondenci i zagraniczni oraz Wydział Nauk Rolniczych Leśnych i Weterynaryjnych), a także na intensyfikacji wysiłków nad dalszym rozwojem nauki i wiedzy. Dzieje się to w latach 1951-2004, przez bezpośrednie prowadzenie badań przez podległe Akademii instytuty na rzecz leśnictwa, drzewnictwa, ochrony przyrody i dziedzin pokrewnych. Wytyczanie przez komitety naukowe nowych obszarów i kierunków badań; ocenę dokonań i wskazywanie zagrożeń dla rozwoju nauki; integrację całego środowiska naukowego niezależnie od miejsca pracy; działalność wydawniczą na najwyższym poziomie merytorycznym i redakcyjnym („Folia Forestalia Polonica” ser. „Leśnictwo” i ser. „Drzewnictwo”); organizację konferencji i sympozjów. Bycie niezależnym, zbiorowym ekspertem, gdzie wiedza i doświadczenie najlepszych specjalistów może służyć wszystkim zainteresowanym instytucjom i organizacjom; współtworzenie zasad polityki naukowej, edukacyjnej oraz rolnej i leśnej państwa; wyróżnianie i nagradzanie najlepszych osiągnięć naukowych; opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących szeroko pojętego leśnictwa i drzewnictwa.

Literatura

- Członkowie PAN. 2003. Informator Polskiej Akademii Nauk. Wydawca Kancelaria PAN, Warszawa.
- Grzywacz A. 2002. Działalność i osiągnięcia komitetów Wydziału V PAN w okresie półwiecza istnienia Polskiej Akademii Nauk. *Postępy Nauk Rolniczych* 6: 119-162.
- Grzywacz A. 2002a. Współdziałanie Polskiej Akademii Nauk z towarzystwami naukowymi z zakresu rolnictwa, leśnictwa i weterynarii. *Postępy Nauk Rolniczych* 6: 223-234.
- Grzywacz A., Łukaszewicz J. 2004. Polskie Towarzystwo Leśne. W: *Słownik Polskich Towarzystw Naukowych*, Sordylowa B., Krajewska-Tartakowska B. [red.], I, 566-542.
- Komitety Polskiej Akademii Nauk – Informator. 2004. PAN, Warszawa.
- Krasicki J. 1979. Zakład Badań Leśnych PAN w Krakowie (1956-1963). *Sylwan* 8: 1-15.
- Paschalis P. 2002. Komitet Nauk Leśnych PAN. *Postępy Nauk Rolniczych* 6: 101-104.
- Sprawozdanie 2003 – Polska Akademia Nauk. 2004. Kancelaria PAN, Warszawa.
- Truszczyński M. 2002. Działalność i osiągnięcia Wydziału Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAN na tle 50-lecia PAN oraz zamierzenia na lata następne. *Postępy Nauk Rolniczych* 6: 3-91.
- Ustawa z dnia 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. nr 75, poz. 469).
- Ważny J. 2002. Komitet Technologii DREWNA PAN. *Postępy Nauk Rolniczych* 6: 113-114.

SUMMARY

The role and achievements of the Polish Academy of Sciences in the development of forest sciences

The tasks of the Polish Academy of Sciences have consisted in the performance of its statutory activities, or, in other words, the best performance by all its structures: committees (Committee of Forest Sciences, Committee of Wood Technology) and institutes (Institute of Dendrology, Forest & Agricultural Environment Research Department, and other scientific institutions co-participating in the development of forest sciences).